

Mircea CRICOVEAN
Facultatea de Economie și de Administrare a Afacerilor,
Universitatea de Vest din Timisoara

CHURCH FINANCING IN THE CONTEXT OF MONASTERY ESTATES SECULARIZATION

Theoretical
articles

Keywords

Clergy,
Financing,
Cuza,
Secularization,
Church.

JEL Classification

Z12, K11, G02, G32

Abstract

The present study refers to the financing sources of the orthodox clergy in the context of the secularization of monastery estates. The Law on the Secularization of Monastery Estates was adopted and published on 17/29 December 1863.

In exchange for the religious assistance offered, the clergy could get from the parishioners money or different donations. Among the financing sources for the clergy we distinguish gifts or the monetary equivalent for services rendered. To the income obtained from the parish where they functioned, the money obtained from different administrative acts issued by the ecclesiastical authorities would also be added. The voluntariate carried out by the parishioners could be viewed as done in the interest of the priest and of the place of worship. The historical event, to which this paper refers, meant for the Romanian clergy the debut of a regime according to which the priest was considered a mere civil servant and the Church entered a period of submission to the state.

Prezentul studiu face trimitere la sursele de finanțare ale clerului ortodox în contextul secularizării averilor m n stare ti. *Legea pentru secularizarea averilor m n stare ti* a fost adoptat și publicat în ziua de 17/29 decembrie 1863. În schimbul asisten ei religioase oferite, clericii puteau s primeasc de la credincio i bani sau diferite ofrande. Între sursele de finanțare ale preoșimii identificăm produse în natură sau în echivalent b nesc pentru serviciile religioase. La veniturile ob inute din parohiile în care func ionau clericii se ad ugau i sumele de bani ob inute din diferitele acte administrative emise de autorit țile eclesiastice. Voluntariatul prestat de enoria i putea fi socotit în interesul preotului i a loca ului de cult.

Evenimentul istoric la care face trimitere lucrarea de față, pentru clerul românesc a însemnat debutul într-un regim potrivit c ruia preotul era considerat un simplu funcționar și Biserica intra într-o perioad de supunere față de stat.

I. Sursele financiare ale clerului ortodox pân la Domnitorul Alexandru Ioan Cuza

În Transilvania, documentele medievale atestă faptul că majoritatea clerului erau iobagi. Situația materială a fiecărui preot depindea de apartenența sa socială. La începutul secolului al XVIII-lea, iezuitul Andreas Freyberger arată că preoții români împărtășesc aceeași soartă cu iobagii în privința obligațiilor financiare. Nu adunau zeciuiala pentru întreținerea locașurilor de cult sau pentru salarizarea lor.

Totuși, clericii puteau să primească de la credincioși bani sau diferite ofrande, în schimbul asistenței religioase oferite. Tratatul de alianță încheiat la 20 mai 1595 la Alba Iulia între principele Sigismund Báthory și trimisii domnitorului Mihai Viteazul prevedea ca preoților români să li se permită colectarea veniturilor obișnuite (Dobrei, 2010, 532).

Sinodul convocat la Alba Iulia în 14 septembrie 1700 prevedea că satele care nu doresc să consimtă la întreținerea preotului să rămână fără asistența religioasă necesară. Între sursele de finanțare ale preoțimii identificăm **produse în natur** sau în **echivalent bănesc** pentru serviciile religioase. Cu toate acestea, veniturile clericale erau reduse, întrucât satele erau mici, iar credincioșii erau săraci.

Rangurile superioare din cler aveau o situație materială mai bună în raport cu preoții. Parohiile erau obligate să plătească anual o sumă de bani pentru susținerea financiară a unităților eclesiastice intermediare. De asemenea, la veniturile obișnuite din parohiile în care funcționau se adăugau și sumele de bani obișnuite din diferitele acte administrative emise de autoritățile eclesiastice. La rândul lor, protopopii li se impunea taxa de 10-20 de florini direcționată în favoarea principelui, la care se adăugau darurile obținute cu prilejul marilor praznice. Uniunea religioasă din anii 1698-1701 nu a îmbunătățit situația materială a preoților uniți. Promisiunile cuprinse în „Diploma Leopoldină” nu au fost respectate.

Într-o conscripție din anul 1733 găsim date care fac referire la situația financiară a clerului. Patrimoniul unei parohii putea fi constituit din terenuri arabile, fâne și animale. Preotul nu era obligat să plătească obligațiile fiscale față de stat (Dobrei, 2010, 535).

Prin decretul imperial din 24 ianuarie 1736, preoțimea unită cu Roma primea gratuit unele bunuri. Prin rescriptul imperial din 9 septembrie 1743, clerul ortodox primea cereale sau pământ pentru a putea fi cultivat ca, astfel, să se poată întreține din produsele obținute. Din serviciile religioase și vânzările, preoții aveau dreptul să încaseze **taxe**. Reținem următoarele **contribuții**:

- ❖ pentru Botez, 6 dinari;

- ❖ pentru slobozirea din casa leuzei, 6 dinari;
- ❖ pentru Cununie, 24 dinari;
- ❖ pentru molitvă, 3 dinari;
- ❖ la Bobotează de la fiecare familie, 3 dinari;
- ❖ pentru înmormântare, 1 florin;
- ❖ pentru saracust sau slujbele de pomenire a morților, 2 florini, etc.

Guvernul nu a dus la îndeplinire decretul imperial, ci a hotărât, la 9 martie 1747, să fie pus în aplicare nici această decizie, să se acorde **preoților canonice de pământ** doar acolo unde se găsea din abundență. În aceste condiții, putem vorbi de **terenuri arabile** de 36 de măsuri sau de cca. 3.332 litri de sâmburi, pentru fiecare preot în parte, **fâne** în suprafață de aproximativ 1,15 ha. La 28 septembrie 1748 s-a dispus de către Guvern ca preoții să primească de la credincioșii păstoriți, dacă nu au intrat în posesia porției canonice de teren arabil, **alimente** care reveneau pentru fiecare familie în parte potrivit cotei stabilite. Vădule plăteau pe jumătate această contribuție impusă, iar pentru cei săraci s-a stabilit o taxă de 50 de dinari (Dobrei, 2010, 535-537).

În conscripția fiscală din anul 1750, găsim informații despre potențialul economic al tuturor localităților transilvane, menționându-se în detaliu fiecare gospodărie în parte. Proprietățile bisericești erau constituite din aproximativ 204 ha pământ. De asemenea, sunt consemnate 102 suprafețe intravilane destinate caselor parohiale.

Decretul imperial din 3 octombrie 1753 prevedea **scutirea de dări** pentru preoții religioși recepte. Cu toate acestea, noul sistem fiscal al Transilvaniei – „Systema Bethlenianum” –, intrat în vigoare în anul 1754, prevedea ca propria avere a preoților uniți să fie impozitată. Situația clerului ortodox unitar a devenit din ce în ce mai precară, cu toate că împărăteasa Maria Tereza a aprobat, la 15 iunie 1759, mărirea suprafeței terenurilor agricole destinate clerului (Dobrei, 2010, 538).

Decretul imperial din 23 septembrie 1784 reglementa „*Norma veniturilor parohialului*”. Au fost fixate taxele care puteau fi percepute credincioșilor. **Sursele de finanțare constante** ale clerului erau următoarele:

- ❖ sume provenite din taxele stolare;
- ❖ din binecuvântarea caselor;
- ❖ din donații;
- ❖ din vânzarea produselor obișnuite ca urmare a exploatarea terenurilor arabile;
- ❖ sume provenite din valorificarea fânelor, livezilor și viilor;
- ❖ sume provenite din comercializarea lumânărilor;
- ❖ sume provenite din trasul clopotelor la înmormântări;
- ❖ sume provenite din taxă;

- ❖ sume provenite din diferite milostenii ale credincioșilor (Dobrei, 2010, 539).

De asemenea, clericii puteau fi beneficiarii primirii unor **produse în natură** dar și angajarea din partea credincioșilor la unele **zilele de clac**. **Voluntariatul** prestat de enoriași putea fi socotit în interesul preotului și al locului de cult.

Între sursele de finanțare mai consemnăm **veniturile provenite din dobânzi**. Aceste dobânzi se constituiau din taxele impuse credincioșilor la restituirea sumelor de bani împrumutate din rezerva fondurilor bisericești. Putem să spunem că aceste surse de finanțare menționate mai sus, vor fi menținute și în secolele următoare.

Dieta Transilvaniei din anii 1846-1847 deși a încercat să aducă unele îmbunătățiri situației financiare a clerului prin măsurile propuse nu s-a reușit să se obțină o ameliorare a susținerii deservențelor unităților de cult. Tot în perioada aceasta, consemnăm primele **încercări de salarizare a clerului din partea statului**. Se preconiza constituirea unui fond din vânzarea sau arendarea sesiilor parohiale vacante. De asemenea se prevedea folosirea unei cote-pondere din veniturilor ministeriale. Pe Câmpia Libertății de la Blaj, din 3/15 mai 1848, punctul 12, semnatarul actului revendicau pentru clerul român ajutoare financiare identice cu cele ale clerului celorlalte națiuni. Guvernul de la Pestă urmărea reducerea numărului de parohii printr-o nouă rearondare a parohiilor transilvane, care să angajeze cât mai puțin vistieria statului. Situația preoțimii românești a rămas neschimbată (Dobrei, 2010, 540).

Andrei Agăuna, în noiembrie 1850, propunea Ministerului de Interne împărțirea parohiilor în trei categorii. Prima categorie o constituiau parohiile cu minim 400 de credincioși. A doua categorie o constituiau parohiile cu cel puțin 600 de credincioși. În fine, se propunea o a treia categorie cu parohii care cuprindeau minim 800 de credincioși. Preoții acestor entități ecleziastice urmau să fie remunerați din vistieria statului. Diferența de la suma rezultată din veniturile parohiale obținute până la minimul stabilit prin lege trebuia obținut din partea statului (Dobrei, 2010, 540).

La 29 mai 1861, prin ordinul imperial nr. 3.093, s-a dispus să fie acordat din partea statului în favoarea Bisericilor Ortodoxe Române și Sârbe **subvenție anuală** având ca destinație ajutorarea preoților din parohiile de la sate și în acord cu nevoile curente ale acestora. La început fondul era distribuit prin grija autorităților bisericești ca, mai apoi, începând cu anul 1883, să fie distribuit de către Ministerul Cultelor. Din anul 1901, subvențiile primite din partea statului puteau să fie distribuite, din nou, de către centrele eparhiale. Din totalul sumelor distribuite se rețineau obligațiile aferente fondului de pensii și, o altă, pentru indemnizația protopopilor (Dobrei, 2010, 541).

Înainte de Unirea Principatelor, Biserica din Țara Românească și Moldova se simțeau mai mult atașate de Patriarhia din Constantinopol decât între ele (Drăgușin, 1957, 87). Bună starea materială a celor două mitropolii, prin politica străină de interese naționale pe care o exercitau clericii supuși Constantinopolului, se constituia în însemnate surse de finanțare pentru entitățile ecleziastice închinată din România.

Până la domnitorul Alexandru Ioan Cuza, se arată într-un comunicat al Patriarhiei Române, proprietățile bisericești erau administrate în cele două Principate Românești - Țara Românească și Moldova - de Casa Centrală a Bisericii. Resursele financiare erau destinate pentru întreținerea și funcționarea unităților de cult, construirea și repararea de biserici, salariile clerului, dar și pentru opera socială sau înființarea de coli și asigurarea salarizării cadrelor didactice. Biserica contribuia cu bani la dezvoltarea învățământului românesc, dar și cu numeroase terenuri intravilane acordate în mod gratuit, pe care au fost construite coli. Această realitate, precizează comunicatul Patriarhiei Române, se poate constata și în zilele noastre în multe localități. Astfel, coala este construită în imediată vecinătate a bisericii. În anul 1860, veniturile Casei Centrale a Bisericii din cele două Principate au fost încorporate direct în bugetele celor două provincii, deși statul nu ar fi trebuit să aibă niciun drept asupra acestora.

Acestea sunt cauzele pentru care statul și-a luat responsabilitatea sprijinirii unităților de cult și a personalului bisericesc (www.basilica.ro/stiri/bsprijinul-de-la-bugetul-de-stat-pentru-culte-este-consecina-confiscarii-propietilor-bisericesti_5644.html, accesat aprilie 2013).

II. Secularizarea averilor ministeriale

Prin secularizarea averilor ministeriale Biserica pierdea la vremea aceea în Țara Românească 16,55% din suprafața agricolă și forestieră, iar în Moldova 12,16% din suprafața agricolă și forestieră (Giurescu, 1966, 148).

Secularizarea averilor ministeriale înființate de domnitorul Alexandru Ioan Cuza s-a dovedit a fi benefic pentru țară (Cocora, 1963, 1059). Toate bogățiile mănăstirilor au fost trecute în proprietatea Statului (Păcurariu, 2008, 100). Ministeriile erau închinată Locurilor Sfinte. Sursele de finanțare ale acestor oaze de spiritualitate au devenit cîmpuri de îmbogățire fără justă cauză a egumenilor greci. Chivernisirea defectuoasă a averilor ministeriale a fost motivul pentru care domnitorul Alexandru Ioan Cuza a dispus deposedarea patrimoniului aezămintelor monahale (Moraru, 2006, 15).

Regulamentul Organic prevedea că ministeriile închinată din Țara Românească să depună în bugetul Statului $\frac{1}{4}$ din totalul veniturilor, pe când cele din Moldova 12.500 de galbeni. Totuși, sub

pretextul refacerii a ez mintelor monahale, m n stirile au fost scutite pe 10 ani de la aceste contribuții. Cu ajutorul politic al Rusiei, până în anul 1852, Țările Românești nu au primit decât două milioane lei de la m nastirile închinat. Academicianul P curariu arat c , la începutul domniei lui Alexandru Ioan Cuza, m n stirile închinat din Moldova datorau statului 1.466.520 piaștri turcești, iar cele din Țara Românească 19.490.124 pia tri. Aceast datorie provenea din a patra parte din veniturile m n stirilor pe ultimii ani, pe care trebuia s -i pun în vistieria țării. Conform unei statistici din anul 1856, în Țara Românească erau 69 de m n stiri, dintre care 35 închinat, iar în Moldova 122, dintre care 29 erau închinat (P curariu, 2008, 101).

M n stirile din Moldova aveau 215 propriet ți, dintre care 101 aparțineau Sfântului Mormânt, 87 Muntelui Athos, 12 Muntelui Sinai, 5 Constantinopolului, 3 Alexandriei, 2 Antiohiei și 5 unor m n stiri din Grecia. Dup o statistic din 1848 tot din Moldova, Locurile Sfinte aveau 146 moșii, 62 mori, 32 iazuri și bălți cu pește și 166 de cârciumi și hanuri, pe lâng numeroase dughene (P curariu, 2008, 104).

La 31 mai 1863 se va desființa Epitropia Sfântului Mormânt, dar se vor înregistra și alte m suri legislative (P curariu, 2008, 102). Prin Legea comunal din 31 martie 1864, fiecare comun este îndatorat s se îngrijeasc de cultul și de bisericile aflate în jurisdicția lor. Preoțimea, în privința salariz rii r mâne, de asemenea, în grija comunelor. Din nefericire, situația materială a preoților și a bisericilor parohiale a rămas la fel.

Ofrandele credincioșilor reprezentau singura surs de finanțare pentru preoțime și locașurile de cult. O situație aparte aveau doar bisericile care depindeau de m n stirile ale c ror averi au fost secularizate. Pentru acestea, s-au prev zut anumite sume în bugetul s u pentru salarizarea preoților și întreținerea bisericii respective (Păcurariu, 2008, 104).

Amestecul statului în viața Bisericii îa condus spre însemnate aspecte negative. Autonomia Bisericii față de Stat a r mas doar ca un simplu principiu canonic care nu a mai putut s fie pus în aplicare. Pe viitor conducerea Bisericii va face apel repetat la sprijinul financiar al Statului (P curariu, 2008, 110).

Un document deosebit de important în ceea ce privește finanțarea de c tre Stat a Bisericii este „*Decretul organic pentru regularea schimei monahice tii*” sau „*Legea c lug riei*”. Ap rut la data de 30 noiembrie 1864, acest decret aducea unele reglement ri în ceea ce privea viața monahal . Pentru subiectul nostru, intereseaz prevederile din capitolul IV, articolul 6, care stipulau c **Ministerul cultelor va trebui s prevad în buget sume care vor fi alocate pentru întreținerea monahilor și a monahiilor** (Dr gu in,

1957, 92). În capitolul IV, articolul 7 din acest decret prevedea c se va întocmi un regulament special care va avea ca obiectiv administrarea financiar-economic a m n stirilor. De menționat c , urmare a seculariz rii averilor m n stire ti, peste 200 de m n stiri și schituri au fost nevoite s -i schimbe statutul juridic din cel m n stiresc într-unul parohial. Din p cate, altor m n stiri li s-au schimbat destinația în spitale, orfelinate sau închisori sau au r mas în paragin (Moraru, 2006, 521).

III. Efectele seculariz rii averilor biserice ti asupra situației financiare a Bisericii

Dup secularizarea averilor biserice ti ale Bisericii Ortodoxe Române, potrivit unui comunicat al Patriarhiei Române (<http://www.ziarullumina.ro/articole;2129;0;16854;0;Un-act-normativ-istoric-si-mult-asteptat.html>, accesat 1 septembrie 2014), unit ile de cult au fost v duvite de veniturile necesare autoîntre inerii. În art. 11, din Legea comunal , promulgat la 1 aprilie 1864, se arat în comunicatul amintit, era consfințită obligația comunelor de a se îngriji de edificiile de cult și de salarizarea preoților. Pe de alt parte, Legea pentru reglementarea schimei monahale din 6 decembrie 1864 a stipulat ca pentru între inerea cinului monahal, Ministerul Cultelor s prevad în buget sume anuale destinate acestei categorii sociale. Cu toate acestea, sumele care se strâneau erau men inute pentru sus inerea clerului și a l ca urilor de cult, dar, în fapt, cea mai mare parte va fi destinat pentru înfiin area și între inerea colilor în detrimentul Bisericii. A a dup cum se tie, cultele și instruc iunea public au f cut mult timp parte din același minister care folosea veniturile Bisericii pentru alte obiective culturale și sociale.

Bugetele locale, arat comunicatul Patriarhiei Române, s-au dovedit incapabile s preia sarcina salariz rii clerului, iar bisericile începuser s se ruineze din lipsa slujitorilor. Prin Legea clerului de mir și a seminariilor, adoptat în anul 1893, bugetului de stat îi revenea sarcina salariz rii clerului. O Cas a Bisericii, respectiv o eviden iere distinct a veniturilor biserice ti colectate de c tre Stat, va fi reînfiin at abia în anul 1902 și va func iona pân în anul 1925, când noua Lege a Bisericii Ortodoxe Române va crea o Eforie a Bisericii Ortodoxe Române, care a fost desfiin at de c tre regimul comunist.

IV. Acknowledgements

Aceast lucrare/articol a beneficiat de suport financiar prin proiectul „Rute de excelență academic în cercetarea doctoral și post-doctoral – READ”, Contract nr. POSDRU/159/1.5/S/137926, proiect cofinan at din Fondul Social European prin Programul

Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor
Umane 2007-2013

Concluzii

Reformele lui Cuza (Vasilescu, 1932, 11). nu au fost bine primite de tot clerul. Clerului românesc i s-a aplicat un regim potrivit c ruia preotul era considerat un simplu funcționar i Biserica intra într-o perioadă de supunere față de stat (Conovici, 2009, 305).

Pentru a- i putea desf ura activitatea în condiții optime, Biserica are nevoie de bunuri materiale, de propriet i i credem c Statul trebuie s fie garantul acestor propriet i i s se implice, în mod real, acolo unde este nevoie ca Biserica s - i recupereze ceea ce i s-a luat de-a lungul vremii din cauza vicisitudinilor existente.

Bibliografie

- [1] Cocora,G., (1963), Cum a fost privit de preoțime secularizarea averilor mănăstirilor închinat e, în „G.B.”, nr. 11-12, Bucure ți.
- [2] Conovici,I. (2009), Ortodoxia în România postcomunist . *Reconstrucția unei identități publice*, vol. I, Editura EIKON, Cluj-Napoca.
- [3] Dobrei.F., (2010), Istoria vieții bisericești a românilor hunedoreni, Editura Eftimie Murgu, Reșița.
- [4] Dr gu in, C.(1957), Legile biserice ți ale lui Cuza Vod i lupta pentru canonicitate, în revista „S.T.”, nr. 1-2, Bucure ți.
- [5] Giurescu,C.C.,(1966), Via a i opera lui Cuza Vod , Editura tiin ific , Bucure ți.
- [6] Moraru,A., (2006), Biserica Ortodox Român între anii 1885-2000. Biserica . Națiune. Cultură, Vol.III, Tom.I, E.I.B.M.B.O.R., Bucure ți.
- [7] P curariu, M.(2008), Istoria Bisericii Ortodoxe Române, vol. III, ediția a 3-a, Ia i.
- [8] Vasilescu,C. (1932), Istoricul m n stirilor închinat e i secularizarea averilor lor, Bucure ți, 1932.
- [9] ww.basilica.ro/stiri/bsprijinul-de-la-bugetul-de-stat-pentru-culte-este-consecina-confiscarii-proprietilor-bisericețib_5644.html, accesat aprilie 2013.
- [10] www.ziarullumina.ro/articole;2129;0;16854;0;Un-act-normativ-istoric-si-mult-asteptat.html, accesat 1 septembrie 2014.

